

Stop met de ideologie van de zelfredzaamheid

'De vicieuze cirkel van veelpleger Erik V.' kopt *Trouw* van 20 juni. Erik V. is in vier jaar dertien keer veroordeeld, meestal voor kleinere vergrijpen. Hij is één van de 5000 zogeheten draaideurcriminelen. Erik zit niet alleen vast in de gevangenis, maar ook in zijn eigen levensverhaal. In bestaande hulpverlening kon hij niet terecht vanwege allerlei formele regelingen: geen huisvesting, geen uitkering en geen officiële identiteitsdocumenten.

Inmiddels zit Erik V. in een Inrichting voor Stelselmatige Daders (ISD), als laatste redmiddel voor mensen die gevangenis in en gevangenis uit gaan. Hier wordt gewerkt aan zijn achterliggende problemen.

Veel gedetineerden hebben niet één, maar heel veel problemen. Ze hebben complexe problematiek in de persoonlijke ontwikkeling en op maatschappelijk gebied. Ze leven ongezond, zonder structuur en kunnen zich niet aan afspraken houden. Sociale vaardigheden ontbreken. Ze hebben wel contacten in de onderwereld, maar geen goede contacten in de bovenwereld. Ze zijn zoekende naar van alles en nog wat, maar een diepere zin kunnen ze niet aan hun leven geven. Verder hebben ze geen werk en huisvesting. Ze zouden ook niet in staat zijn dat vast te houden.

In *Trouw* zegt de directeur van de Leger des Heils Reclassering Cornel Vader dat zelfredzaamheid voor deze groep kwetsbare delinquenten een illusie is: "Deze mensen hebben overlevingsdrang, ze hebben niets te verliezen want ze hebben niets". De advocaat van Erik V. is het daarmee helemaal eens. "Mijn client kreeg na het uitzitten van een straf eens een briefje mee met een adres in Amsterdam-West waar hij zich kon melden voor een postadres zodat hij een uitkering kon krijgen. Hij heeft dat adres niet gehaald. Erik is ernstig verslaafd, die zelfredzaamheid is daarom te veel gevraagd."

Ik ben het hartgrondig eens met de conclusie dat zelfredzaamheid een illusie is. Natuurlijk is er helemaal niets mis mee om mensen zo te begeleiden dat ze zelfredzamer worden. De meeste mensen willen ten diepste ook graag zichzelf kunnen redden. Waar het om gaat is dat de focus op zelfredzaamheid naar mijn waarneming vaak als een ideologische stolp over de hulpverlening heen staat. Alles wordt in het zelfredzaamheidskader geplaatst. Daardoor worden mensen onbedoeld uitgesloten, want velen zullen nooit (helemaal) zelfredzaam worden. Psychische beperkingen (al dan niet onderkend) kunnen daaraan ten grondslag liggen. Zo is laagbegaafdheid bij gedetineerden jarenlang niet herkend en daardoor niet verdisconteerd in re-integratietrajecten.

Het verhaal van Erik V. in *Trouw* laat glashelder zien wat nodig is om tot herstel van zijn leven te komen. Dat geldt trouwens voor veel meer mensen die leven aan de onderkant van de samenleving in perspectiefloze situaties, van jong tot oud. Om een meer hoopvol perspectief voor hen te ontwikkelen, geef ik een aantal gedachten om tot een meer effectieve aanpak te komen. Die zou ook nog wel eens kostenbesparend kunnen zijn en daardoor ook een grote bereik kunnen hebben. Bij mensen die vastgelopen zijn moet de begeleiding volledig gericht zijn op wat voor de persoon in kwestie nodig is voor herstel van zijn leven. Het moet dus op maat gebeuren van persoonlijke mogelijkheden en zodanig dat iemand zelf gemotiveerd blijft om er mee aan de slag te blijven. De problemen van iemand moeten daarbij in samenhang worden bekeken. Een integrale aanpak dus van de diverse persoonlijke en maatschappelijke problemen die er zijn.

Ten tweede is een eenduidige regie in de begeleiding van levensbelang. Vaak is er een heel leger aan hulpverleners rondom iemand (vaak een 'casus' genoemd) die ook nog al eens langs elkaar heen werken. Dat schept grote onduidelijkheid en grote ineffectiviteit. Zelf heb ik als predikant eens iemand begeleid waar achtereenvolgens 44 hulpverleners waren betrokken, zonder enig substantieel resultaat.

Verder lijkt het me goed om te stoppen met functionele benamingen, zoals casemanagers (managers van gevallen) en lifestylecoaches. Liever is weer te spreken van begeleiders als mensen die een tijdje persoonlijk met iemand mee oplopen om een gezamenlijk afgesproken doel te bereiken en die een grote variëteit aan mogelijkheden bij zich dragen waar zij direct mee aan de slag kunnen gaan. Coöperatie in de begeleiding is daarbij een sleutelwoord. Een goede bereikbaarheid van de persoonlijke begeleider en geen voortdurende wisselingen in de bezetting is essentieel.

Verder gaat het niet alleen om re-integratie of herstel van iemand die vastgelopen is in de samenleving, maar ook en vooral dat de samenleving bij hem of haar wordt betrokken. Dat betekent dat de hulpverlening niet alleen uit professionals bestaat - dat zeker ook, want de problemen zitten vaak diep - maar vooral is een onderdeel van professionele begeleiding ook het realiseren van een verbinding tussen iemand die vastgelopen is en de samenleving.

De inzet van vrijwilligers als aanvulling op de professionele begeleiding, of misschien wel als basis van de professionele begeleiding, moet - indien mogelijk - onderdeel zijn van ieder begeleidingstraject. Zo is de succesvolle Exodusaanpak ooit ontwikkeld. Niet de professionele organisatie moet uiteindelijk de drager zijn van het herstel, maar gewone mensen om iemand heen. Die vrijwilligers zijn goud waard. Ze kunnen de motor zijn om iemands motivatie gaande te houden en te versterken.

Ook in het functioneren van instellingen zijn essentiële veranderingen nodig. Allerwegen wordt luid geroepen om vermindering van de chronische bureaucratie, de verzakelijking en de bedrijfseconomische aanpak in zorg en hulpverlening. Het zou goed zijn, ook met het oog op de komende verkiezingen, weer de menselijke maat bovenaan de agenda te krijgen. Veel mensen snakken daarnaar. Het is te hopen dat blokkerende en uitsluitende bureaucratische systemen en functionaliteiten worden gesaneerd en dat hulpverleners veel meer ruimte krijgen om te doen waar ze voor zijn opgeleid: mensen die de weg kwijt zijn thuis te brengen in de samenleving.

Ten slotte zal onderzocht moeten worden of niet veel meer voorzieningen met een liefdevol klimaat gecreëerd moeten worden om mensen die niet zelfredzaam zijn blijvend een steuntje in de rug kunnen geven, met daarbinnen zoveel mogelijk zelfstandigheid en levensruimte.

De vicieuze cirkel waar Erik V. in zit moet worden doorbroken met liefde, compassie en slagvaardige interventies. Hulp verlenen moet, om met de woorden van de Belgische psycholoog Peter Dierinck te spreken, worden tot hoop verlenen.